

Charles Dickens'in *İki Şehrin Hikâyesi* ve Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* Romanlarında Ana Motif Olarak "Fedakârlık"

Mehmet UYSAL*
Özlem DİLAVER**

ÖZET

Bu makalenin amacı, Viktorya döneminin önemli yazarlarından Charles Dickens'in *İki Şehrin Hikâyesi* (1859) ve Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* (1924) romanlarında ana motif olarak "fedakârlık" kavramını karşılaştırmaktır. Her iki eserde de çeşitli fedakârlık öğeleri mevcut olmakla birlikte, ana tema "aşk uğruna yapılan fedakârlık"tır. *İki Şehrin Hikâyesi*'nde başkahraman Sydney Carton sevdiği kadın uğruna üstün bir fedakârlık örneği göstererek giyotine giderken, *Damga*'nın bir asilzade olan ana karakteri İffet, aşkı uğruna toplumun bütün değer yargılarına karşı gelerek "hırsız" damgası yemekten çekinmemektedir. Bu iki roman; altmış beş yıl arayla yazılmış olmalarına karşın motifleri ortak olduğu için, karşılaştırmalı edebiyat araştırmalarına uygun bir zemin oluşturmaktadır. Bu incelemede; İngiliz ve Türk edebiyatının farklı dönemlerinde benzer bir "motif"i konu edinen bu iki roman, karşılaştırmalı edebiyat bilimi parametreleri ile kıyaslanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Charles Dickens, Reşat Nuri Güntekin, *İki Şehrin Hikâyesi*, *Damga*, Fedakârlık, Motif.

"Sacrifice" as The Main Theme in Charles Dickens' *A Tale Of Two Cities* and Reşat Nuri Güntekin's *Damga*

ABSTRACT

The purpose of this study is to explore analytically the theme of sacrifice comparing *A Tale of Two Cities* (1859) by Charles Dickens who is one of the prominent authors of the Victorian Era and Reşat Nuri Güntekin's *Damga* (1924). As well as diverse minor sacrifices in both novels exist, the main theme is "sacrifice for the sake of love". While in *A Tale of Two Cities*, the protagonist Sydney Carton is guillotined for his beloved, İffet – a nobelman doesn't hesitate to be stigmatized as "a robber". Though written in different periods, both novels form a basis for the study of comparative literature as they have in common. In this study, the novels dealing with the similar theme will be compared considering the data of comparative literature.

Keywords: Charles Dickens, Reşat Nuri Güntekin, *A Tale of Two Cities*, *Damga*, Sacrifice, Motif.

Giriş

Farklı edebiyat eserleri arasında yapılan karşılaştırmalar, öncelikle edebi eserlerin nitelikleri hakkında yargıya ulaşma yollarından birisidir. Aralarında karşılaştırmaya müsait bir konu, motif, biçim, yapı, sunuş biçimi ya da dönem, cinsiyet, problematik benzerliği/zıtlığı gibi karşılaştırmaya zemin hazırlayacak unsurların olması;

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniv., Fen Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, Alman Dili ve Edebiyatı ABD., mehmetuysal@sdu.edu.tr

** Okt., Adnan Menderes Üniv., Yabancı Diller Yüksek Okulu, ozlemdilaver@windowslive.com

karşılaştırmayı hem mümkün hem de anlamlı kılar. Aksi takdirde hiçbir ortak paydası olmayan metinler arasında yapılacak bir karşılaştırma, nafile bir çabadan ileriye gidemez. Aslında karşılaştırma bir başka ifadeyle mukayese; benzer unsurlar arasında farklı deyiş, söyleyiş ve ifade farklarını ortaya koyarak metinlerin niteliklerini tespit etmektir. Bu yönüyle karşılaştırma yapmak; farklı kültürlerle ait edebi eserlerin gelişmesi, yazar ve okuyuculara yeni bir bakış açısı ve mesafe ilkesi kazandırması açısından önemli bir araç haline gelebilir.

Karşılaştırmalı Edebiyat (İng. Comparative Literature, Alm. Vergleichende Literatur/Komparatistik, Fr. Littérature Comparée), ülkemizde yaygın bir bilim dalı olmamakla birlikte, on dokuzuncu yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa'da ivme kazanmaya başlamıştır. Günümüzde; ulusların birbirlerini tanımaları, dillerini, edebiyatlarını öğrenebilmelerinde karşılaştırmalı edebiyat önemli rol oynar. Ancak karşılaştırmalı edebiyat, henüz yeterince yaygınlaşmış bir disiplin değildir. Karşılaştırmalı edebiyatın asıl amacı; iki ya da daha fazla eseri konu, motif, biçim, üslup, düşünce açısından karşılaştırmak ve buna bağlı olarak ortak, benzer ya da farklı yönlerini ortaya çıkarmaktır. Karşılaştırma yapılacak eserlerin arasında karşılaştırma yapmaya elverişli bir ilişki, benzerlik, ortaklık ya da farklılık bulunmalıdır. Karşılaştırma; yerli bir eser ile yabancı bir eser arasında olduğu gibi, aynı milletten iki eser arasında da yapılabilir. Hatta aynı yazarın farklı eserleri arasında karşılaştırma yapmak da mümkündür. Gürsel Aytaç'ın da belirttiği gibi karşılaştırmalı edebiyattaki amaç; "birden çok eseri çalışma konusu yapmakla bakış açısını genişletmektir."¹

Aytaç'ın bu tespitinden hareketle çalışmamızın konusunu oluşturan Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* ve Charles Dickens'in *İki Şehrin Hikâyesi* romanlarındaki motif benzerliği, her iki romanda da mevcut olan fedakârlık temasını karşılaştırmalı olarak incelemeye uygun bir zemin yaratmıştır. Bu incelemedeki asıl gaye; iki eserin ortak, benzer ve farklı yönlerinin ortaya çıkarılması, neden ve sonuçları üzerine fikir yürütülmesidir. Araştırma, gerek İngiliz edebiyatının gerekse Türk edebiyatının tanınmış iki yazarının yaklaşık yetmiş yıl arayla fedakârlık temasını işleyişlerini ortaya koyması açısından son derece önemlidir.

İki Şehrin Hikâyesi'nde aynı kadını seven iki adamın, Charles Darnay ve Sydney Carton, Fransız İhtilali yıllarında yaşanan öyküleri ve sevdiği kadının mutluluğu uğruna üstün bir fedakârlık örneği göstererek giyotine giden Sydney Carton'un hazin sonu anlatılır. Güntekin'in *Damga* romanı ise ana kahraman İffet'in yaşadığı yasak aşkın ifşa olup sevdiği kadının zor durumda kalmaması için kendini feda ederek cemiyetin gözünde damgalı bir hırsız olarak yaftalanmasını ve fedakârlığının acı neticesini konu edinir. Bu iki roman, benzer bir konuyu içeriyor olmalarına karşın fedakârlık motifinin işlenişi bakımından farklılıklar göstermektedir.

İki Şehrin Hikâyesi'nde bir aşk üçgeni (the eternal triangle) karşımıza çıkar: İki adam arasında kalan genç bir kadın, Lucie ve onu delicesine seven iki âşık: Darnay ve Carton. Fakat Lucie umut vaat etmeyen, sorumsuz, istikrarsız bir avukat olan Carton'un yerine sevecen, asil görünüşlü, ideal bir beyefendi olan Darnay'ı seçer. Dolayısıyla Carton'un Lucie'ye olan umutsuz, sonu olmayan aşkı hiçbir zaman karşılık bulmaz.. *Damga*'da yaşanan ise yasak bir aşktır. Evli bir kadın olan Vedia, kocasının ilgisizliğinden muzdariptir. Vedia'nın içinde bulunduğu bu durum, İffet'e

¹ Gürsel Aytaç, *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997, s. 7.

yakınlaşmasına zemin hazırlar. İffet, kendisine ilgi duymaya başlayan Vedia'ya kayıtsız kalamaz ve tüm ruhuyla kendini Vedia'ya adar. Fakat her iki romandaki aşk da cismani hazzardan uzak, platonik bir aşk olarak kalır.

1. Fransız İhtilali'nin Gölgesinde *İki Şehrin Hikâyesi*

İki Şehrin Hikâyesi (1859), Viktorya dönemine damga vuran, İngiliz Edebiyatının önde gelen yazarlarından Charles Dickens'ın klasikleşmiş, dünyaca ünlü romanıdır. Bastille'nin yıkılışından yetmiş yıl sonra yazılmış, Fransız İhtilali yıllarını anlatan, o tarihe ışık tutabilecek bir *çağ romanı*dır (period novel/Zeitroman). Roman, Bastille tutuklusu Doktor Manette'nin güzel ve masum kızı Lucie'ye âşık iki gencin, Sydney Carton ve Charles Darnay, Fransız İhtilali'nin karanlık girdabında yaşanan öykülerini konu edinir. Sevdği kadının mutluluğu uğruna, üstün bir fedakârlık örneği göstererek giyotine giden Sydney Carton'un acıklı sonu hüznünlü bir şekilde anlatılır. Tüm dünyayı etkileyen, sonuçları itibariyle büyük kayıplar yaşatan, tarihte ses getiren bir olayı, Fransız İhtilali'ni işleyen bir eser olarak tarihi roman niteliği taşımasının yanında, bu ihtilalin gölgesinde yaşanan bir aşk hikâyesini konu edinmesi bakımından bir aşk romanı olarak da kabul edilebilir. *İki Şehrin Hikâyesi* üzerine ayrıntılı bir inceleme yapan Harold Bloom ise, romanın türü bakımından “tarihi bir aşk hikâyesi”² olduğunu dile getirir.

Üç kitaptan oluşan roman, isminden de anlaşılacağı üzere iki şehri, Paris ve Londra'yı, anlatır. G. Robert Stange *Dickens and The Fiery Past: 'A Tale of Two Cities' Reconsidered* adlı makalesinde önemli bir tespitte bulunmaktadır:

Roman mekanik olarak iki ülke arasında neredeyse eşit bir şekilde bölünmüştür: kırk beş bölümden ikisi İngiltere ve Fransa'daki olayların paralellliğini anlatır, on dokuz bölümü İngiltere'de, yirmi dört bölümü de Fransa'da geçer. Ancak, konu tam bir dengeye olanak vermez; üçüncü kitabın tamamı Fransa'da geçer, öyle ki romanın gidişatı İngiltere'den devrimci hareketin merkezine [Fransa'ya] yönelir.³

Hikâye, biri Fransız diğeri İngiliz fakat fiziken müthiş bir şekilde birbirlerine benzeyen iki gencin kesişen hayatlarını odak alır. Darnay, ailesiyle tüm bağlarını koparıp ismini değiştiren ve İngiltere'ye yerleşen, aristokrat bir aileye mensup bir Fransızdır. Carton ise romanda, hayattan hiçbir beklentisi olmayan, sorumluluk duygusundan uzak, tembel, alkolik, hiç kimseyi, hiçbir şeyi umursamayan bir avukat olarak tasvir edilir. Carton'un aksine Darnay onurlu, şerefli, saygılı, kendine güvenen biridir. John Gross “On Carton and Darnay” adlı makalesinde Darnay'ın Dickens'ın itibarlı temsilcisi ve mutlu sonu muhtemel olan ‘normal’ bir karakter olduğunu söyler. Darnay'ın normalliğine karşın Carton serseri bir kişilik olmasına rağmen daha çarpıcı bir figürdür.⁴ Fakat kişilikleri bakımından birbirine tamamen zıt bu iki karakter umulmaz bir şekilde aynı kadına âşık olurlar. Sydney Carton'un Charles Darnay'a

² Harold Bloom (ed.), *Bloom's Guides 'Charles Dickens's A Tale of Two Cities'*, Infobase Publishing, USA, 2007, s. 8.

³ G. Robert Stange, “Dickens and The Fiery Past: 'A Tale of Two Cities' Reconsidered”, *The English Journal*, C. 46, Sayı. 7, Ekim 1957, National Council of Teachers of English, s. 385.

⁴ Bkz. John Gross, “On Carton and Darnay”, *Bloom's Guides 'Charles Dickens's A Tale of Two Cities'*, Harold Bloom (ed.), Infobase Publishing, USA, 2007, s. 78.

duyduğu gıpta ve Manette'nin dünyalar güzeli kızı Lucie'ye olan aşkı romanda olayların akışını değiştirir. Carton hem kendi hayatını hem de Lucie ve ailesinin hayatını değiştirecek fedakârlığının işareti olan şu sözleri söylerken onun bir serseriden kahramana dönüşeceğine şahit oluruz:

Siz ve kutsal bildiğiniz her şey için her ne olursa yaparım. Hayatımda feda edebileceğim her neyim varsa sizindir. [...] yanı başınızda sizin için canını feda edebilecek birinin varlığını unutmayın!⁵

Robert Stange'ye göre "Carton, romanın hem ana temasını hem de ahlaki bakış açısını somutlaştırır; günahkâr geçmişli on sekizinci yüzyılın Avrupasıyla paralellik gösterir; asil ölümü aşk ve kefaretle yeniden doğuş ihtimalini işaret eder."⁶ Carton'un, hayatında mutluluğu yakalayamamış bir karakter olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, bir bakıma fedakârlık isteğinin temelinde mutluluğu yakalayabilme amacı yatar. Giyotine giderken kendini o çok imrendiği, olmak istediği adamın, Darnay'ın, erdemli konumuna yükseltir. Ölümü/fedakârlığı sevdiği kadının ve onun ailesinin ebedi huzurunu sağlamakla beraber kendi ölümsüzlüğünü de mümkün kılar. Harold Bloom'a göre ise Carton; yalnızca bir âşık olmaktan öte sevgilisinin mutluluğu için savaştan, bunun için de sevdiği kadının müstakbel kocasının hayatını kurtaran bir koruyucudur. Herhangi bir tutkudan uzak platonik bir aşkla Lucie'ye yaklaşmıştır. Lucie'ye âdeta tapan Carton hiçbir zaman ona sahip olamamıştır.⁷

Carton'un fedakârlığının altında yatan gerçek her ne olursa olsun, bu fedakârlık Carton'un diğerlerinin kalbinde sarsılmaz bir yer edinmesini sağlar. Canını feda eder ama hayatını feda ettiği insanların hatıralarında sonsuza kadar yer edinir. Roman Hristiyan paradoksuyla biter.* Yaşam ölümle kazanılır. Fedakârlığının ödülü olarak Carton'a cennet bahşedilir.

2. Yersiz Bir Vehme Kurban Giden İffet'in Romanı: Damga

Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* romanı, bir paşazadenin çocuklarına ders verdiği bir mebusun eşi ile yaşadığı yasak aşkın ifşa olmaması uğruna kendini feda ederek toplumda 'damgalı bir hırsız' olarak yaşamaya mahkûm edilmesini konu edinir. Yazar, yirminci yüzyıl başlarında II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı toplumunda en yüz kızartıcı suçlardan birisi olan "hırsızlığı" ele almakla birlikte bunu bir aşk hikâyesi ekseninde okuyucuya sunmaktadır.

Her yaz, tatillerini geçirmek için gittikleri halasının Karamürsel'deki Damlacık çiftliğinde dinlediği bir masal İffet'in ruhunda derin izler bırakacak, hayatını büyük ölçüde etkileyecektir. Bu, sevdiği kadının namusunu kurtarmak için kendini dereye atan köylü gencin hikâyesidir. İffet'in fedakârlığının temelinde işte bu masal yatar. İffet'in zihninde ilk aşk imajını bu masal uyandırır, bu hayalle birlikte aşkla tanışır. Bu hayal, "sevilen kadın için kendini feda etmek[tir]".⁸ Bu masaldan sonra İffet, aşkı

⁵ Charles Dickens, *A Tale of Two Cities*, Ashley H. Thorndike (ed.), Longman's English Classics, USA, 1928, s. 152.

⁶ G. Robert Stange, *a.g.m.*, s. 385.

⁷ Bkz. Harold Bloom, *a.g.e.*, s. 15-16.

* İncilden alıntılanan İsa'nın sözü: 'Ben dirilişin ve yaşamın kendisiyim. Bana inanan ölse de yeniden yaşayacaktır, her kim yaşar ve bana inanır ise, o ölümsüz olur.'

⁸ Reşat Nuri Güntekin, *Damga*, İnkılap Yay., İstanbul (Tarih Yok), s. 25.

sevgili uğruna fedakârlıkta aramaya başlayacak, yalnız bir efsaneden ibaret bu masal tüm hayatını büyük ölçüde etkileyecektir.*

İffet ile Vedia'nın tanışmaları çocuklarına ders vermek için evlerine gittiği mebus Cemil Kerim Bey'in evinde olur. Kocasının anlayış ve ilgisine muhtaç olan güzel ve mağrur Vedia, İffet'e yakınlaşır. Kocasından sevgi görmeyen, metreslerle aldatılan, ilgi ve şefkatten yoksun, mütemadiyen siyahlar giyinen bir kadın olan Vedia, tüm bu duygulara İffet'te karşılık bulacağını sanır. Birol Emil, bu yasak aşkın – İffet ve Vedia'nın zaafı dışında – tek sorumlusunun Vedia'nın eşi Cemil Kerim Bey olduğunu ileri sürer.⁹ Cemil Kerim Bey; ilgisiz, eşine sevgi ve hürmet göstermeyen, huzursuz, bencil, mevki peşinde bir kocadır. Vedia ise, kendisine kadın olduğunu hissettirecek, içinde bulunduğu durumu anlayacak birine ihtiyaç duymaktadır. Tüm bu şartlar kaçınılmaz yasak bir aşkı doğurur.

Bu yasak aşk pek de uzun sürmez.. Aşklarını fütursuzca yaşamaya devam eden Vedia ve İffet buluştukları bir gece dışarıdan ayak sesleri duyarlar. Kaçıp kurtulma imkânlarının olmadığı farkında olan, fedakârlık isteği içinde yanıp kavrulan İffet, değirmen masalındaki İsmail'i taklit etmeye karar verir. Hiç düşünmeden, gayriihtiyarî dudaklarından şu sözler dökülür: “Seni [Vedia'yı] kurtarmak için ne lazımsa yapacağım. Adi bir hırsız olduğumu söyleyeceğim. Hırsızlık için eve girdiğimi iddia edeceğim.[...] Bu da bir kahramanlık değil miydi?” (s. 68)

İnsan hayatında doğruluğu, dürüstlüğü, temizliği, saflığı, ahlaklılığı en ulvî faziletlerden sayan, Hocası Mahmut Efendi'nin “Evlatlarımın maktul olmalarını katil olmalarına tercih ederdim!” (s. 20) sözü, İffet'in bundan sonraki yaşamında izleyeceği yolu telkin eder. Hocasının bu hayat dersini, ki Mahmut Efendi'nin bu sözü romanın ana fikrini ortaya koymaktadır, hatırlayan İffet, “Vedia'nın iffetinin katili olmaksansa masallara has kendi aşk ve fedakârlık duygusunun maktûlü olmayı tercih eder. Ve kendini gece hırsız diye yakalatarak ömrünün büyük masalına hazin bir son çeker.”¹⁰ Değirmen masalındaki köy delikanlısı gibi hayatını kaybetmez ama ondan daha kötü bir sonla, ‘damgalanmış bir hırsız’ olarak hayatına devam etmek zorunda kalır. Olcay Öner toy'un deyişiyle İffet, “bir yerde toplumun, bir yerde kendi kendisinin kurbanı”¹¹ olur.

Taylan Altuğ'un da belirttiği gibi; “İffet'in bu mebus/tüccarın daima siyahlar giyen, ihmal edilmiş genç karısı ile ilişki kuruşu; ilişkinin aşka dönüşmesi; genç soylunun sevgilisinin namusunu kurtarmak için kendisini hırsız olarak göstermesi ve hırsızlık suçuyla hapse düşmesi [...] bir ‘gölge oyunu’ gibi olup biter.”¹² İffet, zamanla unutulacağı inancının aksine, alnına vurulan damganın gazabından kurtulamaz.

* Güntekin romanında ağırlıklı olarak aşk uğruna yapılan fedakârlığı işlese de aşk konusunun altına gömülmüş bir başka hikâye/masal daha mevcuttur ki romandaki fedakârlık isteğinin çıkış noktasını teşkil eder. Romanın ana karakteri İffet'in zihnine kazınmış bu masal, ileride yaşayacağı olayların işareti niteliğindedir. Aynı zamanda bu masal romanın sonlarına doğru İffet'in aşkı uğruna yapacağı fedakârlığın önceden habercisi durumundadır. Buradan yola çıkarak Güntekin'in romanında ‘hikâye içinde hikâye’ tekniğini kullandığını söyleyebiliriz.

⁹ Bkz. Birol Emil, *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şabıslar Dünyası I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984, s. 153.

¹⁰ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 156.

¹¹ Olcay Öner toy, *Reşat Nuri Güntekin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983, s. 25.

¹² Taylan Altuğ, *Bir Rub Kimliği: Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 2005, s. 158.

Dışarıda önüne serilen karanlık düzen ve damgalı olarak yaşamının ağır yükü, İffet'in zor zamanlar geçirmesine neden olacaktır. Burada önemli olan bir diğer nokta ise onun gibi namuslu bir insanın bir defa damgalandıktan sonra, toplumda hangi gözle görüldüğü meselesidir. İffet adının manası ile romanın ismi arasındaki tezat da işte buradan çıkmaktadır.¹³

3. Alt Fedakârlıklar

Damga ve *İki Şebrin Hikâyesi* romanlarında ana karakterler İffet ve Sydney Carton'un fedakârlıkları dışında romanlarda diğer birkaç karakterin de fedakârlıkları mevcuttur. Güntekin'in *Damga* romanında Mahmut Efendi ve Celâl çeşitli fedakârlık örnekleri gösteren isimlerdir. Doktor Manette, Charles Darnay, Bayan Pross ve Bay Jarvis Lorry ise *İki Şebrin Hikâyesi'nde* iyilik, saflık ve sevgiyi temsil eden fedakâr diğer karakterlerdir.

Halis Paşa'nın "hemdemi", İffet ile ağabeyi Muzaffer'in ise birkaç yıl hocalığını yapan Mahmut Efendi, İffet ve ailesi için son derece önemli bir şahsiyettir. Mahmut Efendi, Halis Paşa'nın zor zamanlarında onun yanında olan oğlu İffet dışındaki tek kişidir. Birol Emil'in deyiimiyle Mahmut Efendi; "kendinde halk ile namuslu memur tipini birleştiren, garazsız, menfaatsiz dostluğu ve vefa duygusunu temsil eden, Paşa'nın çevresindeki tek insandır."¹⁴ Aile içinde hatırı sayılır, hürmet gören biridir. İffet'in tüm ailesine gönülden bağlı biri olmakla beraber, ikbalden düşünce herkesin terk ettiği Halis Paşa'ya sonuna kadar sadık kalan, büyük bir fedakârlıkla yardımına koşan tek insan Mahmut Efendi'dir. "Hemdem"i Halis Paşa için gösterdiği aynı tevazu ve titizliği İffet için de göstermiştir. Bu ahlak ve fazilet sahibi, vefakâr, iyi yürekli insan; İffet'in iyi günlerinde olduğu kadar zor zamanlarında da onu koruyup kollayan ender insanlardan biri olmuştur.

İdadiye başladığı zamanlarda tanıştığı, sınıfın çalışkan ve titiz ağabeyi Celâl de İffet'in yaşamında önemli bir yer edinir. Hırsızlık suçuyla damgalandığı vakit İffet'in yanında olan nadir insanlardan biridir. İffet'in davasını üstlenen, mahkemede onu müdafaa eden yine Celâl'dir. Celâl, hapisten çıktıktan sonra da İffet'in can yoldaşı olur. Onu içine düştüğü hayal kırıklığından, geçirdiği buhranlardan çıkarmaya çalışır. İffet'i bir baba edasıyla sarıp sarmalar, ona teselliler verir.

İki Şebrin Hikâyesi'nin fedakâr isimlerinden Bastille tutuklusu Doktor Manette'nin hücrede geçirdiği on sekiz yıl hayatını önemli ölçüde etkilemiştir. Roman her ne kadar başkarakterin idamıyla bitiyor olsa da kitabın ilk ve orta bölümlerine Doktor Manette'nin acıları hâkimdir.¹⁵ Yıllarca tek başına hücrede kalmış, yaşamının on sekiz yılını feda etmiş bu adamın tek amacı kızının mutluluğu olmuştur. Darnay, Lucie ile evlenecekleri sırada doktora gerçek kimliğini açıkladığında Manette, kızı Lucie'nin mutluluğu için kendi prensiplerini feda etmiştir. Darnay ile ilgili birtakım şüpheleri olmasına karşın kızı uğruna tüm bunları bir kenara bırakır. Darnay'ın en zor zamanlarında imdadına koşan kişi yine Doktor Manette olur. Fransa'daki nüfuzunu kullanıp Darnay'ı hapisten kurtaran da bu yaşlı adamdır.

Romanda fedakâr bir diğer isim de Charles Darnay'dır. Fransız asıllı Darnay tüm mirasını reddedip ailesini, vatanını terk ederek İngiltere'ye yerleşmiştir. Bu

¹³ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 131.

¹⁴ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 139.

¹⁵ Bkz. G. Robert Stange, *a.g.m.*, s. 383.

vazgeçişle kişisel özgürlüğünü feda etmiştir. Uzun yıllar sonra eski hizmetkârı Gabelle'yi kurtarmak için döndüğü Fransa ona kötü bir son hazırlar. Soylu ailesinin geçmişi Darnay'ın yakasını bırakmaz ve yardım için geldiği Fransa'da kendini giyotini beklerken bulur. Yaşamını riske atarak büyük bir fedakârlık örneği gösteren Darnay bu yönüyle şeref, adalet ve dürüstlüğü somutlaştırır.

Romanda fedakârlık örneği gösteren karakterlerden ikisi de Bayan Pross ve Bay Lorry'dir. Romanda Lucie'nin dadısı olan Bayan Pross sadık, güvenilir, Manette ailesinin huzuru için çalışan bir kadın olarak tasvir edilir. Harold Bloom, Bayan Pross'u Winston Churchill'le özdeşleştirir.¹⁶ Sadık bir o kadar da içten bu kadın, ihtilalcilerin önde gelenlerinden Bayan Defarge Lucie'yi yakalatmak için evlerine geldiğinde giriştikleri ölümüne mücadelede sevginin her zaman nefrete galip geleceğini bir kez daha doğrulamıştır. Aileyi korumak adına giriştiği bu kavgada duyma hissini kaybeden Pross, romanda Lisa Ribson tarafından çıkarılıktan uzak, bir anne edasıyla kendini Lucie'ye adayan, iyilik, masumiyet ve erdem timsali bir karakter olarak nitelendirilir.¹⁷

Romanda "kısmen İngiliz orta sınıfının temsilcisi kısmen de olay örgüsünü canlı tutan karakter"¹⁸ olarak konumlanan Bay Jarvis Lorry, Manette'lerin kadim bir dostudur. 'Tellson Bankası' temsilcisi yaşlı Lorry, her zaman Manette'lerin yanında olmuş, zor günlerinde yardımlarına koşmuştur. Babası yakalandığında ve annesi öldüğünde küçük Lucie'ye sahip çıkan ve onları sağ salım İngiltere'ye getiren, on sekiz yıllık hapis hayatından sonra Doktor Manette'yi bulup kızıyla kavuşturan, Darnay ailesini ihtilalcilerin elinden kurtarmak için kendini ateşe atan Carton'a yardım eden de Bay Lorry olmuştur.¹⁹

4. Her İki Romanda Benzer ve Farklı Öğeler

İki Şehrin Hikâyesi ve *Damga*'da ana motif olarak karşımıza çıkan "fedakârlık" teması çerçevesinde her iki yazar da toplumu derinden etkileyen iki dönemi romanlarına konu edinirler. Gerçekçilik ilkesinden yola çıkarak oluşturulan her iki roman da, âdeta bir ayna görevi üstlenerek II. Meşrutiyet'i ve Fransız İhtilali'ni anlatır. 'Edebiyat toplumun yansımasıdır' ilkesinden hareketle romanlarda mevcut olan "toplum eleştirisi", eserlerin yazıldıkları döneme ışık tutması ve o dönemi tüm çıplaklığıyla ortaya koymaları bakımından oldukça önemlidir. Dickens *İki Şehrin Hikâyesi*'nde başta Fransa olmak üzere tüm dünyayı etkileyen bir devrimi, Fransız İhtilali'ni, romanına zaman ve mekân olarak seçerken, Reşat Nuri Güntekin II. Meşrutiyet ve sonrası yıllarını bir aşk hikâyesi ekseninde anlatır. Her iki yazar da eserlerinde anlattıkları dönemlerin yaşanan gerçekliğini edebi gerçekliğe başarılı bir şekilde uyarlamış ve kurgulamışlardır. Berna Moran'ın da belirttiği gibi zaten sanat eserlerinde de gördüğümüz; doğadır, insandır, hayattır. Sanatçı eserinde okura bunları yansıtır, dünyaya ayna tutar.²⁰ Bu saptamadan hareketle; Dickens'ın kahramanları ile birlikte Londra ve Paris sokaklarında gezinip Fransız İhtilali'nin ortaya çıkış sebeplerini ve vahşet dolu giyotin sahnelerini tüm

¹⁶ Bkz. Harold Bloom, *a.g.e.*, s. 9.

¹⁷ Bkz. Lisa Ribson, "The 'Angels' in Dickens's House: Representation of Women in *A Tale of Two Cities*", *Bloom's Modern Critical Interpretations*, Harold Bloom (ed.), Infobase Publishing, New York, 2007, s. 31.

¹⁸ Marie Rose Napierkowski, *Novels for Students*, 5. C., Gale Cengage Learning, USA, 1999, s. 355.

¹⁹ Bkz. Marie Rose Napierkowski, *a.g.e.*, s. 355.

²⁰ Berna Moran, *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, Cem Yayınevi, 9. Baskı, İstanbul, 1994, s. 15.

çıplaklığıyla yaşarken; Reşat Nuri ile Türk tarihinin en çalkantılı dönemi olan II. Meşrutiyet'in ilanı ve sonrasındaki İstanbul ve Anadolu manzaralarına tanık olmaktadır.

Her iki romanın da ana kahramanları ele alındığında karakterleri ve kişilikleri bakımından farklılıklar gösterdikleri anlaşılmaktadır. *Damga*'nın bir paşazade olan ana karakteri İffet; zengin bir aileye mensup, adıyla müsemma bir kişiliğe sahip, iffetli, namuslu, özel hocalardan ders alarak yetişmiş, çocukluğu büyük konaklarda geçmiş biridir. Birol Emil'in deyimiyile "ahlâklı, fakat zayıf iradeli"²¹ bu adam için toplumunun onun hakkında ne düşündüğü fazlasıyla önemlidir. Nitekim İffet, hırsızlıkla damgalandığı vakit, toplumun onu şekillendirmesiyle hayatına yön vermek durumunda kalmıştır. Yediği damgadan dolayı cemiyetin İffet hakkındaki tutumu, onun toplum içindeki davranışlarını önemli ölçüde etkilemiştir. Temiz, saf, hayata ve insanlara karşı kendini sorumlu hisseden bu adam, damgası yüzünden cemiyet içinde hep başı eğik gezmıştır. İffet'in aksine *İki Şehrin Hikâyesi*'nin başkahramanı Carton; sorumsuz, serseri, alkolik, tembel, hayattan hiçbir beklentisi olmayan, hayatta hiçbir şeyi ve hiç kimseyi önemsemeyen, umarsız bir karakterdir. Carton'un kendi hakkında söyledikleri de tüm bunları kanıtlar niteliktedir: "Umudunu kaybetmiş bir adamım. Şu dünyada sevdiğim hiç kimse yok, beni seven de." (s. 83) Carton da serseri, umutsuz, umursamaz biri olduğunun farkındadır fakat değişmek, toplum nazarında iyi ahlaklı, temiz, saygı gören bir adam olmak için hiçbir çaba sarfetmez. Çünkü insanların onu nasıl gördüğü, onun hakkındaki düşünceleri Carton'u zerre kadar ilgilendirmez.

Başkahramanlar Carton ve İffet'in sevdiği kadınların, Lucie ve Vedia'nın, karakter yapıları incelendiğinde onların da Carton ve İffet gibi birbirine zıt kişiliklerde oldukları görülmektedir. İffet Vedia'yı "hiç değişmeyen siyah elbiseleriyle ağır hareketleriyle gölgeye benzeyen sessiz bir kadın" (s. 51) olarak tasvir ederken, Dickens romanında babası için bir kurtarıcı olan Lucie'yi şu sözlerle tanımlar:

O [Lucie], onu [Doktor Manette] acılarının ötesindeki bir geçmişe ve geleceğe bağlayan altın bir bağdı: sesiyle, yüzünün aydınlığıyla, ellerinin dokunuşuyla babasının üzerinde güçlü bir etkisi vardı. (s. 78)

Lucie'nin masum, sevecen, herkesin gözünde bir melek kadar temiz ve saf hallerine karşın Vedia; üvey çocukları tarafından pek de sevilmeyen, kocası tarafından daima ihmal edilen bir kadındır. Karakter bakımından birbirinden ayrılan bu iki kadının fiziki yapıları kendi iç dünyalarını yansıtır niteliktedir. *Damga*'nın kadın karakteri Vedia romanda şu sözlerle betimlenir:

Çehresi de biraz ruhuna benzerdi. Soluk, üzgün, ince bir yüz; renksiz dudaklar; gözlerini daima bir yarım karanlık içinde bırakan uzun kirpikler; kırık çizgilerle şakaklarına kadar uzayan kaşlar. (s. 52)

"İki Şehrin Hikâyesi"nde yapılan fedakârlık başkahramanın ölümüyle sonuçlanırken, "Damga"da İffet, Carton gibi hayatını kaybetmese de toplumun gözünde aşağılık bir insan haline gelir. Fedakârlığının sonrasındaki süreç, İffet için hayli zorlu olur. Her adımda yüzüne vurulan bu damga onu cemiyetin dışına atar. İffet'in insanlar tarafından hor görülmesinin tersine Carton, hayatını kurtardığı insanların zihinlerinde adeta yeniden dirilir. Nitekim roman da bu 'diriliş/yeniden doğuş' (İng. Resurrection) teması ekseninde şekillenerek son bulur.

²¹ Birol Emil, *a.g.e.*, s. 135.

‘Diriliş’ temasının ana kaynağını İncil’den alınmış şu sözler oluşturur: “‘Ben dirilişin ve yaşamın kendisiyim.’ dedi İsa: ‘Bana inanan ölse de yeniden yaşayacaktır, her kim yaşar ve bana inanır ise, o ölümsüz olur.’” (s. 314) Babasının mezarı başında söylenen bu kutsal sözler, Carton’un bundan sonraki yaşamını büyük ölçüde etkiler. Albert D. Hutter bu konuda şunları söyler:

Bu sözler Carton’un bundan sonraki yaşayacağı duygularına egemen olur. Carton, babasının hayalini özümseyerek yaşamını değiştirir, bunu yaparken de Lorry’i babasının yerine koyar: Önceki boş vermişliği artık sona ermiştir, artık evlatların en mükemmeli en özverilisi olmuştur. [...] ve roman, Lucie’nin oğlu ve torununda Carton’un yeniden doğuşuyla sona erer.²²

Uçarı, serseri, vurdumduymaz, sorumsuz bir karakter olarak temayüz eden Carton bundan sonra hayatına bir yön verir ve başka bir insan olur. Aynı zamanda Carton’un Darnay ve ailesi için giyotin altına yatmasının ardalanında bu ‘yeniden doğuş’ temasının rolü büyüktür. Babasının mezarı başında duyduğu bu sözler Carton’un zihninde önemli bir yer ederken, Damlacık’ta halasının çiftliğinde dinlediği masal da aynı ölçüde İffet’i etkiler:

Bana sevda hakkında ilk hayali bu masal verdi. [...] bu masal bana aşkı sevilen kadın için feda etmek diye öğretti. (s. 24-5)

İki Şehrin Hikâyesi’nde de sıkça tekrarlanan Türkçe karşılığı ‘önceden göstermek, belirtisi olmak, hissettirmek, anıştırmak’ olan ‘foreshadowing’* tekniğini kullanan Güntekin, İffet’in bu sözüyle ilerde gerçekleşecek “fedakârlık” olayını bu küçük ipucuyla okura sezdirmektedir. Dinlediği bu masal İffet’in hayalinde canlanarak anlam ve önem kazanır. İffet, hayatını mahvedecek hadisenin temelinde yatan bu masalın zihninde bıraktığı tesiri unutamaz. Çocukluğundan beri fedakârlık isteği içinde olan İffet, masaldaki İsmail’i çılğınca taklit eder ve hırsızlıkla damgalanmakta bir an bile tereddüt etmez.

Carton sevdiği kadını başını giyotine koyduğunda bile aklından bir an olsun çıkarmazken sevdiği kadın uğruna hayatını karartan İffet kimi zaman aşkından şüphe eder, başka sevdalara yönelir, aşkını tam anlamıyla kalbinde taşıyamaz. Bu aşk kimi zaman tamamen unutulur kimi zaman da silik bir hatıra olarak zihninin derinliklerinde yaşar.

Romanlarda dikkati çeken diğer bir nokta da; romanların bitiş cümleleridir. Bu fedakariki aşığın son cümleleri romanların da son cümleleri olmakla birlikte yaptıkları fedakârlıkların üzerlerinde bıraktıkları etkiyi ortaya koyar. Carton’un son cümlesi şöyle olur: “Şimdiye kadar yaptığım iyi en iyi şey bu, yakında kavuşacağım huzurun şimdiye kadar yaşadıklarımın en iyisi olacağını biliyorum.” (s. 377) Roman sonunda adeta bir kahramana dönüşen Carton, yaptığı fedakârlıktan zerre kadar pişmanlık duymamaktadır. Şimdiye kadar yaptığı en iyi şeyin Lucie ve ailesi için giyotin altına yatmak olduğu inancındadır. Yaşadığı sürece kimsenin gözünde iyi bir yer edinmemiş

²² Albert D. Hutter, “Nation and Generation in A Tale of Two Cities”, *PMLA*, C. 93, Sayı. 3, Mayıs 1978, Modern Language Association, s. 451.

* Yazarın romanda, hikâyede v.s. ilerde olabilecek herhangi bir olayı önceden küçük belirti ya da ipuçlarıyla okura hissettirdiği edebi bir yazım tekniğidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. <<http://www.wisegeek.com/what-is-foreshadowing.htm>> (15.07.2011).

olan Carton, bu fedakârlığıyla Lucie ve ailesinin kalbinde ebediyete kadar yaşayacaktır. İffet'in son sözleri ise Carton'un düşüncelerinden farklılık göstermektedir. İffet'in son sözü "Hayatımı bir vehme kurban etmişim." (s. 189) olur. İffet, Vedia için yapmış olduğu fedakârlıktan önceleri 'acı bir lezzet' duyduğunu ifade etse de o acı lezzet yerini bir 'vehme' bırakır. Aşkın acı gerçeklerinden birisi burada da tezahür eder. Yıllarını sevdiği kadın uğruna alınca vurulan hırsız damgasıyla geçiren İffet, bu fedakârlığının boşuna, aşkının ise karşılıksız olduğunu ancak yıllar sonra idrak eder.

Tüm bu benzer ve farklı öğeler; iki romanı karşılaştırmalı edebiyat bilimi parametreleri ile kıyaslamaya, aynı motifi romanlarına konu edinen Güntekin ve Dickens'ı ortak bir paydada buluşturmaya uygun bir ortam yaratmıştır.

Sonuç

Bu çalışmada, on dokuzuncu yüzyılda yaşamış İngiliz edebiyatı yazarlarından Charles Dickens'ın *İki Şehrin Hikâyesi* romanı ile yirminci yüzyıl Türk edebiyatı yazarlarından Reşat Nuri Güntekin'in *Damga* romanındaki "fedakârlık" teması karşılaştırmalı edebiyat bilimi verileri ışığında çoğulcu bir yöntem ile analitik olarak incelenmiştir.

Her iki eserde de mevcut ana tema olan "fedakârlık" kavramı üzerine odaklanmış olan bu çalışmada farklı dönemlerde benzer bir motifi işleyen iki yazarın eserleri araştırılmıştır. Yazarların, eserlerinde ortak bir motife/temaya yer vermeleri, buna farklı bakış açılarıyla değinmiş olmaları, bu araştırmanın oluşumundaki temel noktayı belirlemiştir. Çalışmanın giriş bölümünde sözü edilen amaç doğrultusunda incelenen bu iki eserin farklı iki kültürün ürünü ve farklı tarihsel dönemlere ait olmakla beraber, "fedakârlık" motifi etrafında benzerlik ve farklılıklar gösterdikleri saptanmıştır. Bu benzerlik ve farklılıklar maddeler halinde şöyle sıralanabilir:

- "Aşk" temasını "fedakârlık" çerçevesinde ele alan *İki Şehrin Hikâyesi* ve *Damga* romanları, birbirinden farklı dilde ve kültürde yazılmış olsalar da, ikisinin de ortak bir paydada bulunduğu nokta, "aşk uğruna yapılan fedakârlık" ve bunun fedakârlığı yapan karakterler üzerindeki 'yıkıcı' etkisidir. Bu bağlamda, *İki Şehrin Hikâyesi*'nin romantik kahramanı Carton, roman sonunda hayata veda ederken, *Damga*'nın adının anlamıyla eş bir kişiliğe sahip ana kahramanı İffet, işlediği hırsızlık(!) suçundan dolayı cemiyetin gözünde hakir, değersiz ve aşağılık bir insan hâline gelmektedir.
- Damlacık çiftliğinde dinlediği masal, İffet'in zihninde ilk aşk imajını oluştururken aynı zamanda da ileride yapacağı fedakârlığa zemin hazırlar. Aynı şekilde babasının mezarı başında duyduğu sözler de Carton'un roman sonundaki fedakârlığını ve 'yeniden doğuşu'nu işaret eder.
- Her iki romanda yaşanan aşk da cismani hazlardan uzak, platonik aşklar olarak kalmıştır.
- Romanlarda işlenen "aşk uğruna yapılan fedakârlık" motifi dışında diğer birkaç roman kahramanının da fedakârlıkları bulunmaktadır. *Damga*'da Halis Paşa, Mahmut Efendi ve Celâl, fedakârlıklarıyla gerçek dostluğun ve arkadaşlığın resmini çizerken, *İki Şehrin Hikâyesi*'nde Doktor Manette, Charles Darnay, Bayan Pross ve Bay Lorry özveri ve sadakatın temsilcisi olarak karşımıza çıkarlar.

- Ayrıca Dickens ve Güntekin'in, eserlerini yaşadıkları dönemlerin birer yansıması olarak kurguladıkları görülmektedir. Viktorya döneminde yaşamış olan Dickens, dünyayı derinden etkileyen bir devrimin, Fransız İhtilali'nin (1789) yansımalarını, Fransız halkının gözünden eşine az rastlanır bir güzellikle okura yansıtırken; Güntekin, II. Meşrutiyet (1908) yıllarını, yine o dönemin insanları aracılığıyla Osmanlı toplumunu başarılı bir şekilde tasvir eder. Temelde aynı motifi farklı bakış açılarıyla işleyen bu iki yazarın aynı zamanda eserlerine zaman ve mekân kaynağı oluşturan bu dönemleri anlatırken eleştirel bir yaklaşım sergiledikleri belirlenmiştir.
- Her iki yazarın da roman kahramanlarının adlarına birtakım anlamlar yükledikleri görülmüştür. Damga'da İffet ve Vedia, İki Şehrin Hikâyesi romanında ise Lucie ve Charles Evrémonde karakterlerinin, adlarının anlamlarıyla eş kişiliklere sahip oldukları saptanmıştır.²³
- Her iki yazar da romanlarını oluştururken birçok sembol, motif ya da temadan faydalanmışlardır.
- Benzerlikleri bu şekilde sıralayabileceğimiz bu iki romanın farklı noktaları ise şöyle özetlenebilir:
- İki Şehrin Hikâyesi'nde bir "aşk üçgeni" karşımıza çıkarken, Damga romanında yaşanan aşk "yasak bir aşk"tır.
- İffet'in Vedia'ya olan aşkı, ilk zamanlarda sevdiği kadın tarafından karşılık bulduğu halde, Carton'un Lucie'ye duyduğu aşk; umutsuz, hiçbir zaman karşılık bulmayan bir aşk olarak kalır.
- İffet, yaptığı fedakârlığının neticesinde, hırsız olduğu gerekçesiyle insanlar tarafından hor görülerek toplumun dışına itilir. İffet'in aksine Carton, her ne kadar fedakârlığının bedelini hayatıyla ödese de, yaşamını kurtardığı insanların gözünde sarsılmaz bir yer edinir.
- İffet'in sürekli olarak fedakârlık isteğini dile getirmesinin aksine Carton'un roman sonundaki fedakârlığı okur için bir sürpriz olur.
- Damga'nın bir asilzade olan ana karakteri İffet'in, kimi zaman, sevdiği kadından uzaklaştığı, ona duyduğu aşkın silinip yok olduğu görülmektedir. Nitekim İffet, roman sonunda, yaşadığı aşktan bir 'vehim' olarak bahseder, son sözleriyle pişmanlığını dile getirir. İffet'in aksine Carton, aşkını bir an olsun kalbinden atmaz. Sevdiği kadının hayaliyle günlerini geçiren Carton, roman sonunda Lucie ve ailesi için hayatını feda ederken, bu fedakârlığın şimdiye kadar hayatında yaptığı 'en iyi şey' olduğunun inancındadır.
- Sevdikleri kadınlar için yaptıkları fedakârlıklara rağmen romanların başkahramanları, karakterleri bakımından farklılıklar göstermektedirler. Carton'un vurdumduymaz, sorumsuz, hayattan ve insanlardan umudunu

²³ İffet: Cinsel konularda ahlak kurallarına bağlılık, sililik. Bkz.

<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5252eb4dd357e6.03405769> Vedia: Saklanması, korunması için birine veya bir yere bırakılan eşya, inam, emanet. Bkz.

<http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5252ec8e2010a0.29683629> Kelimelerin anlamlarına bakıldığında bu iki roman kahramanının isimleriyle müsemma bir kişiliğe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Namuslu, iffetine düşkün ve cismani hazlardan uzak İffet ve korunmaya, şefkat ve sadakata muhtaç Vedia.

kesmiş hallerine karşılık İffet; sorumluluk sahibi, ahlâklı, insanların kendi hakkındaki düşüncelerine son derece önem veren bir karakterdir.

- Aynı şekilde Damga ve İki Şehrin Hikâyesi romanlarındaki baş kadın kahramanlar, genel kişilik özellikleri bakımından farklılıklar göstermektedirler. Lucie'nin romanda herkes tarafından sevilen, saf, iyi niyetli, bir melek kadar temiz bir karakter olarak tasvir edilmesine karşın Vedia; kocası tarafından aldatılan, daima ihmal edilen, üvey çocuklarının pek de sevmediği bir kadındır.

Bu doğrultuda, yazarları ve eserlerini ortak bir paydada buluşturan tüm bu başlıklar, iki romanı karşılaştırmalı edebiyat bilimi çerçevesinde irdelemeye zemin hazırlamıştır. Yapılan karşılaştırma sonucunda farklılıkların benzerliklerden daha fazla olduğu görülmüştür. Bu incelemenin asıl amacı olmamasına karşın *İki Şehrin Hikâyesi* romanının *Damga*'ya göre daha baskın ve nitelikli bir eser olduğu bütün bilimsel parametrelerle teyit edilmiştir. Bu değerlendirme de İngiliz roman geleneğinin Türk romanına göre çok daha uzun bir geçmişe sahip olması ile izah edilebilir. Reşat Nuri dönminde Türk romanının daha emekleme aşamasında olduğu nazarı itibara alınmalıdır. Bu inceleme benzeri araştırmaların çoğalması; Türk romanının nitelik sorununa katkı sağlayacağı gibi, yazarlarımızı dünyanın başka dillerinde eser veren meslektaşlarıyla yarışabilmelerine imkân sağlayacaktır.

Kaynakça

Kitaplar:

- ALTUĞ, T., *Bir Ruh Kimliği: Reşat Nuri Güntekin*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 2005.
 AYTAC, G., *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997.
 BLOOM, H. (ed.), *Bloom's Guides 'Charles Dickens's A Tale of Two Cities'*, Infobase Publishing, New York, 2007.
 _____, *Bloom's Modern Critical Interpretations*, Infobase Publishing, New York, 2007.
 DICKENS, C., *A Tale of Two Cities*, Ashley H. Thorndike (ed.), Longman's English Classics, USA, 1928.
 EMİL, B., *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Şahıslar Dünyası I*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1984.
 GÜNTEKİN, R., *Damga*, İnkılâp Yay., İstanbul (Tarih Yok).
 MORAN, B., *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*, 9. Baskı, Cem Yayınevi, İstanbul, 1994.
 NAPIERKOWSKI, M. R., *Novels for Students*, 5. C., Gale Cengage Learning, USA, 1999.
 ÖNERTOY, O., *Reşat Nuri Güntekin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1983.

Makaleler:

- STANGE, G. R., "Dickens and the Fiery Past: 'A Tale of Two Cities' Reconsidered", *The English Journal*, National Council of Teachers of English, C. 46, Sayı. 7, Ekim 1957, s. 381-390.
 HUTTER, A. D., "Nation and Generation in A Tale of Two Cities", *PMLA*, Modern Language Association, C. 93, Sayı. 3, Mayıs 1978, s. 448-462.

İnternet Kaynakları:

- <<http://www.wisegeek.com/what-is-foreshadowing.htm>> (15.07.2011).